

Van 4 tot 24 oktober 1997 bezocht ik de republiek Uzbekistan, die vroeger deel uitmaakte van de Sovjet-Unie, maar sinds 1992 een onafhankelijke staat is en onder leiding van president Islam Karimov hard op weg is naar de 21e eeuw. Ik was uitgenodigd om deel te nemen aan en te spreken op een conferentie over islamitische handschriften in Centraal-Azië die werd georganiseerd door de Bibliothèque Nationale de France (BNF) samen met het Institut Français d'Études sur l'Asie Centrale (IFEAC). Ik ben daar op eigen kosten heengereisd en kreeg gedurende de conferentie onderdak en te eten van het IFEAC. Dat laatste was met name van belang, want de dagelijkse fourage is in Uzbekistan met zijn schaarste aan de meest elementaire goederen nog lang niet eenvoudig.

Tashkent heeft een directe verbinding met Amsterdam met Uzbekistan Airways dat met moderne vliegtuigen (Boeing 767 en Airbus) via Amsterdam, Londen en Frankfurt de transatlantische route bedient. Ze vliegen trouwens ook op Bangkok en Singapore. De vliegtijd tussen Amsterdam en Tashkent is precies zes uur en dat traject kost ongeveer f 1500. Het schijnt mogelijk te zijn daarop af te dingen op het kantoor van de maatschappij in Amsterdam. Het tijdsverschil met Tashkent is drie uur (later dan Nederland).

De lokale counterpart voor de conferentie was het Al-Biruni Instituut in Tashkent, het Instituut voor Oriëntalisme dat ressorteert onder de Uzbeekse Academie van Wetenschappen. De meeste sprekers kwamen, behalve van het IFEAC, de BNF en het Al-Biruni Instituut, uit Tajikistan, Kazachstan en Turkmenistan, en waren vroeger landgenoten van elkaar geweest. Het was vaak een vrolijk weerzien tussen hen. Er was nog een jonge Duitse geleerde uit Bamberg, een jonge hoogleraar uit Halle, en ik was de enige Nederlander. De voertaal was Russisch, wat ik niet machtig ben (hoogstens een beetje kan lezen), maar er

werd voor mijn committeé vertaling Russisch-Frans en omgekeerd gezorgd. Ik heb enige passieve en indirecte kennis van het Uzbek, en kan zonder veel problemen Tajik lezen, spreken en verstaan (maar niet schrijven want dat gebeurt nog steeds in Cyrillisch schrift).

Als ik de uitnodiging voor die conferentie niet had gekregen was ik misschien nooit in Uzbekistan terecht gekomen. Nu ik eenmaal besloten had er heen te gaan, moest ik - vond ik - om meerwaarde aan mijn investering van de reis te geven, aan mijn verblijf nog wat tijd vastknopen om het land te zien, mensen te ontmoeten en inkopen te doen. Hoewel ik meestal handschriften koop op mijn reizen, besloot ik mij nu vooral op de aanschaf van moderne boeken te concentreren. Ik nam mij wel voor om de mogelijkheden om aan handschriften en oude drukken te komen en om die uit te voeren (vaak het lastigst!) te onderzoeken. Ik wilde echter, als de omstandigheden daarvoor gunstig zouden blijken, wachten met de aanschaf van zeldzame stukken tot ik een tweede keer naar Uzbekistan zou gaan. Ik hoop dat in het voorjaar van 1998 te kunnen doen, want handschriften en lithografische drukken blijken in Uzbekistan in overvloed te verkrijgen.

De conferentie vond plaats in de eerste helft van mijn verblijf. Daar leerde ik wat aardige collega's kennen, van wie sommigen me op mijn tochten door Uzbekistan hebben vergezeld, mij met hun families kennis hebben laten maken of mij onderdak en te eten hebben gegeven. Ik heb in die eerste tijd al direct wat kortere en langere excursies gemaakt, eerst door Tashkent en omgeving, waar ik graven van heilige mannen en vrouwen heb bezocht. Dat levert in deze streken altijd zegen op, en je raakt met andere pelgrims in gesprek, wat heel interessant kan zijn. In het tweede weekend van mijn verblijf bracht ik een bezoek aan de Perghana vallei, in het Oosten. Later maakte ik nog een tocht van ruim een week naar Samarkand, vandaar door naar Bukhara en daarna nog verder, naar het geheimzinnige Khiva, in het Noord Westen van het land, waarover ik van mijn vroegere hoogleraar Perzisch, Karl Jahn, zo veel had gehoord en dat mij al dertig jaar fascineerde. Vandaar ben ik terug

naar Tashkent gevlogen.

In Bukhara heb ik obligate bezoeken gebracht aan drie synagoges, maar er zijn er veel meer (geweest). De joodse gemeente in Bukhara is een oude, niet-hebreeuws sprekende groep, die nu in aantal zeer is verminderd. Wie het kan betalen is naar Israël of de VS vertrokken. Bij antiekhandelaars zijn veel boeken in het Hebreeuws te krijgen, meestal uitgegeven in Odessa of Warschau, duidelijk resten van joodse boedels. In de synagogen zelf waren er, behalve Thorarollen, vooral moderne in Israël gedrukte boeken.

Van de binnen- en buitenzijde van de synagogen heb ik wat foto's gemaakt, omdat ik het gevoel kreeg dat het joodse leven in Bukhara een aflopende zaak was.

Na mijn terugkeer in Tashkent vanuit Khiva heb ik een korte expeditie georganiseerd naar een mausoleum in Langar, in de bergen ten Zuiden van Samarkand en Shahresabz, waar zich naar verluidde een zeer oud Koran-handschrift bevond. In Shahresabz heb ik verschillende particuliere bibliotheken bezocht en heb ik mijzelf een indruk gevormd van wat een Uzbeekse erudiet honderd jaar geleden zo in zijn boekenkist kon hebben. Op mijn tochten heb ik meestal met taxi's gereisd, de kosten waarvan ik soms met ad-hoc reisgenoten deelde.

In Langar heb ik de bewuste Koran inderdaad aangetroffen, heb ik het vertrouwen gewonnen van de bewaarder van de heilige plaats, de imam-khatib van Langar, en heb ik het Koranfragment kunnen fotograferen. Het was meer dan duizend jaar oud, dat kon ik zo wel zien. De aanwezigheid van dit heilige boek verhoogde de aantrekkingskracht van het mausoleum voor pelgrims. Vroeger werden voorname doden begraven met een blad uit deze perkamenten Koran. Op de dag van de Opstanding is dat het beste artikel om bij je te hebben. Nu waren er nog veertien bladen over. Mijn vriend François Déroche van de Sorbonne, die de grootste expert op het gebied van deze soort Korans is, zal daar verder naar kijken en mogelijk over publiceren. Het belangrijkste is dat nu opnamen gemaakt zijn van het handschrift, en dat dit stuk, dat nog niet bekend was, bestudeerd kan worden in samenhang met andere, dergelijke stukken, o.m.

met fragmenten in de Berlitz-collectie.

Ik heb op mijn uitstapjes veel architectuur en inscripties gedocumenteerd. De inscripties kan ik ooit nog wel eens als tentamenopgaven voor mijn studenten voor het vak Arabische paleografie gebruiken, en de inscripties in één bepaald gebouw in Samarkand, een middeleeuwse hogeschool, heb ik allemaal gefotografeerd, en ook ter plekke ontcijferd, omdat ik, terwijl ik zo door het complex liep, opeens de ingeving kreeg dat de opschriften in combinatie met elkaar misschien een soort les- en leerprogramma vormden. In Leiden wil ik proberen de literaire bron, of bronnen, van deze reeks van ca. vijftig inscripties over wetenschap en haar beoefenaren te vinden. Als dat lukt kan ik er iets over publiceren. Het is een onderwerp waarmee ik al jaren bezig ben en mijn research-project bij het CNWS heet ook "Muslim scholarship".

Ik was ook in het verwerven van textiel geïnteresseerd, zowel modern als antiek. Op foto's van vóór 1917 had ik mensen gezien die gekleed waren in de prachtige Centraalaziatische zijden ikat-stoffen, en nog niet zo lang geleden was er een zaal vol van te bezichtigen op de tentoonstelling over de zijderoute in het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam. Ik had geen idee of ik zulke stukken tegen zou komen en misschien zou kunnen kopen voor mijn eigen verzameling. Dat is gelukt, misschien niet de allermooiste museumstukken die je in de coffeetable boeken over Uzbekistan ziet afgebeeld, maar toch een leuke collectie van grote gevarieerdheid. Daarnaast heb ik, toen ik toch bezig was, veel voorbeelden van moderne zijde gekocht, in coupons van telkens een paar meter, in lengtes waarvan mij verzekerd werd dat die voldoende waren om een kledingstuk van te maken. Met name in Bukhara, Kokand en Tashkent is nog veel antieke zijde te krijgen. Moderne zijde is vooral te krijgen in Marghilan, in de Ferghana-vallei, waar nog steeds het centrum van de lokale zijdeindustrie is. Die zijde wordt niet meer volgens het ikat-procédé (voorgekleurde schering of inslag, of beide) geweven, maar de ikat-achtige patronen worden er eenvoudig op gedrukt. Je ziet veel vrouwen en meisjes in deze moderne stoffen lopen. Naast de zijden

stukken heb ik ook nog diverse katoenen stoffen meegebracht, gewoon omdat ik die mooi geweven vond. Ja, verzamelen is echt een ziekte.

Overall waar ik kwam heb ik boekhandels bezocht. Dat is in oostbloklanden vaak een probleem. De meeste winkels zijn gewoon leeg, of er staan grote voorraden artikelen in waaraan niemand behoefte heeft. De talloze boekhandels die ik heb bezocht boden dezelfde aanblik: een klein assortiment van enig belang, en verder een hoop rommel, vaak onder het stof. Ik besloot alleen teksten in het Uzbek en Tajik te kopen, eventueel een enkele studie in het Russisch over een oriëntalistisch onderwerp. Alle boekhandels waren, zoals gezegd, krap voorzien, maar hun assortiment verschilde van zaak tot zaak enorm. Vandaar dat ik uit elke winkel wel met een stapel drukwerk kwam. Een heel gesjouw, want papier is zwaar, zoals wij allen weten.

Ook werken in het Arabisch trof ik aan, maar niet in de reguliere boekhandel. Sinds de onafhankelijkheid is de Islam weer overal toegestaan en zelfs opgebloeid, en bij de boekenstalletjes op straat, op de grote openlucht markten en in de buurt van beroemde moskeeën, scholen en graven is de boekproductie uit dit circuit volop te krijgen. Deze categorie van vaak zeer primitief geproduceerde publikaties onttrekt zich aan iedere bibliografische controle, heeft nooit een ISBN en gaat, als islamitisch gebruiksboek vaak in korte tijd weer verloren. Ik vind het van belang om juist zulke marginale publikaties te verzamelen, omdat die beter dan enige andere categorie boeken en boekjes een directe blik gunnen in wat er omgaat in de islamitische gemeenschap van een bepaalde streek en in een bepaalde periode. Ik verzamel zulke triviale publikaties al meer dan tien jaar, van Marokko tot in Oost-Indonesië. Het is alleen jammer dat de in Nederlandse wetenschappelijke bibliotheken verplicht opgelegde onderwerpsontsluiting(en) ten enenmale ongeschikt zijn om zulk materiaal zo te beschrijven dat het daarna nog in de collectie terug te vinden is.

De paar honderd boeken die ik nu heb meegebracht heb ik naar hun inhoud voorlopig in de volgende categorieën geklasseerd.

Ik ben mij er bewust van dat ook deze indeling verre van ideaal is, maar ik weet zo gauw niets beters.

1. Geschiedenis:
 - geschiedenis van Uzbekistan, verschillende perioden
 - werken over Timur Lenk
 - werken over Babur
 - lokale geschiedenis
 - wetenschapsgeschiedenis
 - moderne geschiedenis van Uzbekistan
2. Taal- en letterkunde:
 - de werken van Ali Shir Nava'i
 - spreekwoorden en gezegden
 - handschriftenstudies
 - filologische studies
 - Uzbek taalkunde
 - klassieke Uzbek poëzie
 - moderne Uzbek poëzie
 - modern Uzbek proza
 - volksliteratuur
 - Europese literatuur in Uzbek vertaling (Robinson Crusoe!)
3. Kunst:
 - architectuur
 - muziek
 - moderne Uzbek kunst
4. Islam:
 - Koran
 - koranische wetenschappen (reciet, exegese etc.)
 - Profetenraditie (hadith)
 - religieuze kalender
 - gebeden en gebeden
 - Mawlid-literatuur
 - Naqshbandiyya-broederschap
 - magie en divinatie
 - leerboeken voor het Arabisch
 - heiligenschriften
 - eschatologie

- diverse religieuze teksten
5. Geografie:
- stadsplattegronden
 - provinciekaarten
 - nationale kaarten
 - ethnografie
6. Pers:
- voorbeelden van kranten uit het hele land
7. Dagelijks leven:
- eten en drinken
 - erotica
 - volksgeneeskunde
8. Diversen

De meeste boeken zijn, zoals gezegd in het Uzbek. In de Perzisch-sprekende steden Samarkand en Bukhara worden ook boeken en kranten in het Tajik gedrukt. Die heb ik ook steeds gekocht.

De bedoeling is nu dat een selectie van deze boeken in de Ramadan-tentoonstelling in januari 1998 aan het publiek getoond wordt, een leuke primeur voor Leiden. Los van het feit dat het van belang is dat de Leidse collectie wordt uitgebreid met deze nieuwe boeken uit een zojuist onafhankelijk geworden land, wil ik met deze manier van aankopen ook aantonen dat periodieke lokale aanschaf de enige manier is om aan dit soort boeken te komen. Arnoud Vrolijk doet dat voor de Egypte en de Arabische wereld nu al tien jaar door zijn bezoeken aan de International Bookfair in Cairo. Ook dat levert, op den duur, collecties op die door geen instelling ter wereld worden geëvenaard. De Uzbeekse boeken die nu de collectie binnenkomen zouden via de reguliere aanschafcircuits niet aan ons aangeboden zijn, zeker niet in deze aantallen, en nooit voor de lage prijzen waarmee zij in Uzbekistan door mij zijn gekocht. Ook deze toevoeging heeft ten doel de centrale functie van de Leidse collecties binnen de verschillende niet-westerse disciplines tot ver buiten Nederland te versterken. ***

DOELWIT

Personeelsblad
van de
Universiteitsbibliotheek
te Leiden
Jaargang 13, nummer 3, december 1997

Personeelsblad
van de
Universiteitsbibliotheek
te Leiden

... jaargang 13, nummer 3, december 1997

Inhoud:

Van de redactie 3
Mijn hobby 6
Geertje, Greet en Mieke	... 11
Het favoriete lijstje van	... 14
Papyrologie in de Leidse UB	... 16
Vol verwachting	... 20
Crypt-UB-gram	... 22
De UB in 1998	... 26
De haan van opa Johannes	... 28
Recept	... 31
Jos las	... 32
Nieuwe boeken uit Uzbekistan	... 36
Crypte-UB-gramde	... 44

Redactie: Tanja Coster, Elsbeth Klink, Ingrid Noordman,
Antoinette Simons, Fons Stikvoort